

CAPITOLUL II

CREȘTINISMUL ÎN CREȘTINĂTATE : (313 — 476 ; 300 — 350 ; 350 — 385)

1. Biserica și statul. Sfirșitul imperiului roman din Occident

Supremația episcopilor și în deosebi a mitropoliților din bisericile catolice, au favorizat foarte mult relațiile bisericii cu autoritățile civile. Constantin însuși, păstrându-și vechea demnitate imperială de mare preot al religiei păgâne, și-a asumat rolul de arbitru al bisericilor creștine. Biserica și statul nu au întârziat a fi legate în mod strâns și foarte repede puterea statului a fost pusă la dispoziția conducătorilor bisericii ca să aprobe deciziile lor. Astfel cei persecutați au devenit fără întârziere persecutorii.

Mai târziu, bisericile care au rămas credincioase Cuvântului Lui Dumnezeu au fost persecutate de către biserica dominantă ca eretice și sectare, și ele și-au exprimat adeseori în scrierile lor, totala desaprobară pentru unirea Bisericii cu Statul, în timpul lui Constantin și al lui Silvestru, care pe atunci era episcop al Romei. Aceste biserici căutau ca să se revină din nou la viața și perseverența adunărilor primitive, scripturale, din zilele apostolilor și care și-au păstrat curăția lor în timpul când atâtea biserici s-au unit cu puterea lumească. Pentru toate aceste biserici, a avut

loc în curînd o reînnoire a persecuțiilor, care însă de data aceasta **nu** veneau din partea imperiului păgîn dela Roma, ci din partea bisericii oficiale, investită cu putere din partea statului încreștinat.

Donatiștii, foarte numeroși în Africa de Nord, au reținut sau au readoptat în organizația lor multe elemente de tip catolic. Ei s-au văzut în situațiunea de a apela la împărat în lupta lor cu partidul catolic, și au făcut foarte curînd lucrul acesta. Constantin, convoacă mai mulți episcopi din ambele părți, dar el s-a pronunțat împotriva donatiștilor, care — datorită acestui fapt—au început să fie persecutați și pedepsiți. Însă prin aceasta conflictul nu a fost înlăturat.

SINODUL DE LA NICEEA

Primul sinod general al bisericilor catolice a fost convocat de către împăratul Constantin. El s-a întrunit la Niceea în Bitinia la anul 325. Principala problemă de examinat a fost învățătura lui Arie, presbiter din Alexandria, care pretindea că Fiul lui Dumnezeu era o ființă creată, în adevăr cel dintîi și cel mai mare dintre toți, însă care nu putea totuși ca să fie considerat ca egal cu Tatăl. Mai mult de 300 de episcopi veniți din toate părțile imperiului, cu numeroșii lor asistenți, se adunară la Niceea pentru ca să dezbată acolo acest punct. Sinodul a fost deschis cu mare pompă de către împăratul Constantin. Mulți episcopi purtau pe trupurile lor semnele torturilor primite în timpul persecuțiilor. Cu excepția a doi care erau împotriva, sinodul a decis că învățătura lui Arie era falsă, căci nu era învățătura bisericii de la început. Crezul dela Niceea a fost atunci elaborat, pentru a exprima adevărul în cece privește natura cu adevărat divină a Fiului lui Dumnezeu și a egalității Lui cu Tatăl.

Cu toate că hotărîrea obținută a fost justă, maniera de a ajunge acolo prin eforturile combinate ale împăratului și a episcopilor și a modului de aplicare prin puterea Statului a dovedit din partea bisericii catolice o îndepărtare de Sfînta Scriptură. Doi ani după sinodul de la Niceea, împăratul Constantin și-a schimbat părerea și l-a rechemat pe Arie din exil. În timpul domniei fiului său Constantin, toate scaunele de episcopi au fost ocupate de către episcopi arieni. Conducerea bisericii deveni atunci ariană și persecuțiile s-au schimbat, îndreptîndu-se împotriva catolicilor.

ATANASIE

Era un om care ocupa în acea vreme o poziție importantă și pe care nici strigătele de nemulțumire ale poporului, nici amenințările sau lingușirile autorităților nu reușeau ca să-l zdruncine*. Ca tânăr el asistate la sinodul dela Niceea și mai târziu deveni episcop de Alexandria. Timp de aproape cincizeci de ani, cu toate că el a fost și exilat în mai multe rînduri, el a menținut o curajoasă mărturie pentru adevărata divinitate a Mîntuitorului. Calomniat, dus înaintea tribunalelor, refugiindu-se în pustie, apoi reîntorcîndu-se în oraș, nimic nu l-a putut da înapoi de la apărarea adevărului pe care îl credea.

Intr-un mare număr de țări și mai ales în regiunile din Nord, arianismul s-a menținut încă timp de trei secole ca religie de stat. Lombarzii din Italia au fost ultimii care l-au părăsit.

MĂRTURISIREA DE CREDINȚA

Primele șase sinoade generale din care ultimul s-a întrunit în anul 680, s-au ocupat mai ales de problemele privind natura divină și relațiile dintre Tatăl, Fiul și Duhul Sfînt. După discuții interminabile, s-a elaborat profesiunea de credință și s-au enunțat dogme, în nădejdea de a stabili pentru totdeauna adevărul și de a-l transmite generațiilor viitoare. Să luăm seama că acest lucru nu este o metodă a Scripturilor. Ea ne învață că litera singură nu poate da adevărul mai departe, care trebuie înțeles duhovnicește și nu în mod mecanic transmis dela o persoană la alta. Fiecare suflet în mod individual îl primește și și-l însușește în împărtășire cu Dumnezeu ; apoi este întărit în el mărturisîndu-l și menținîndu-l în lupta de zi cu zi.

CANONUL SCRIPTURILOR

Se consideră uneori că Sfînta Scriptură singură nu este îndeajuns pentru orientarea bisericilor și că este necesar ca să se adauge la aceasta, cel puțin tradiția primitivă, deoarece pe baza ei primele sinoade ale bisericii au fixat canonul Scripturilor. Acest lucru este bineînțeles valabil numai pentru Noul Testament. Prin caracterul specific și istoria sa unică, poporul Israel fusese

pregătit să primească descoperirea divină pentru a recunoaște scrierile inspirate și a le păstra cu o tenacitate și o exactitate de nebiruit. În ceea ce privește Noul Testament, canonul cărților inspirate nu a fost fixat de către sinoade. Ele au recunoscut că au fost desemnate ca atare de către Duhul Sfînt și au fost în general acceptate în biserici. Această caracterizare spirituală și această acceptare, nu a încetat de a fi confirmată prin superioritatea ei ca valoare și putere a cărților canonice, față de cărțile apocrifă sau necanonice.

UNIREA BISERICII CU STATUL

Începînd cu anul 313, odată cu edictul de toleranță al lui Constantin, această a doua perioadă a istoriei unor anumite biserici este foarte importantă, pentru că ea demonstrează pe o scară largă experiența unirii bisericii cu Statul. Prin această unire a bisericii cu lumea a putut ea oare să o salveze ?

Lumea romană își atinsese atunci apogeul puterii și al gloriei sale, civilizația sa era pe cea mai înaltă treptă, iar cunoștința de Dumnezeu pusă la o parte. Și totuși mizeria lumii era extremă, în timp ce luxul și viciile întreceau orice măsură, o mare parte din populație trăia în robie. Degradarea generală era încă sporită prin spectacolele publice unde populația se amuza prin tot felul de scene de cruzime și răutăți. Se mai găseau încă unele elemente sănătoase la extremitățile imperiului, însă inima națiunii era bolnavă și compromitea viața întregului organism. Roma era în mod iremediabil stricată și coruptă.

Atîta timp cît biserica a rămas despărțită de Stat, ea a fost un puternic martor al lui Hristos în lume, și a introdus în mod constant numeroși convertiți în sfînta sa comuniune. Însă cînd deja slăbită pentru faptul că a ascultat de conducători firești mai degrabă decît de Duhul Sfînt, ea a devenit deodată parteneră a statului, ea a luat parte la întinăriune și degradare.

Foarte curînd clerul a aspirat la poziții rentabile și remarcabile, la aceleași titluri ca și funcționarii dela curte, în timp ce în adunări, unde predomina elementul necredincios, avantajele materiale ale unui creștinism de suprafață au schimbat puritatea bisericilor persecutate în mondenitate (stare lumească). Biserica a devenit astfel incapabilă de a frîna mersul lumii civilizate spre corupție.

INVAZIA POPOARELOR MIGRATOARE

Nori amenințatori au început să se adune, anunțând judecata. Din China îndepărtată, mișcări de populație spre vest, aduseră cu sine o mare migrație de huni, care trecând Volga îi urmară pe goți. În stepa Europei răsăritene și i-au împins pînă la frontiera imperiului roman care era împărțit în imperiul de răsărit sau bizantin cu capitala Constantinopol și imperiul de apus cu capitala Roma. Națiunile germanice și teutonice au început să iasă din pădurile lor hărțuiți de hoardele mongole din răsărit și atrași de bogăția și slăbiciunea imperiului, goții, împărțiți în ostrogoți și vizigoți, după cum veneau dinspre răsărit sau dinspre apus, apoi și alte popoare germanice, francii, vandalii, burgunzii, șvabii, herulii, etc. ei se abătură ca un val devastator asupra civilizației degradate a Romei. Într-un singur an, vaste provincii ca Spania, Galia, fură devastate. Locuitorii lor, de multă vreme obișnuși cu pacea, se refugiară în cetăți din dragoste pentru comoditate și plăceri. Armatele care, atît de mult timp au păzit frontierele lor, au fost risipite, orașele distruse și o populație cultă și delicată, care niciodată nu a fost deprinsă cu disciplina militară, a fost masacrată sau dusă în robie de către barbari. Roma însăși a căzut sub puterea Galilor sub Alaric (410) și această mare metropolă a fost jefuită și devastată de hoardele barbare. În anul 476, imperiul roman de apus a luat sfîrșit și noi împărății au apărut acolo unde puterea romană dominase atît de multă vreme. În ceea ce privește imperiul de răsărit, acesta a dăinuit încă pînă la 1453, deci aproximativ încă o mie de ani, cînd Constantinopolul a fost cucerit de mahomedani.

2. LUPTA ÎMPOTRIVA EREZIILOR Augustin (354 — 450).

Ne apare la această epocă ca una din marile figuri ale istoriei, a cărui învățătură a lăsat o mărturie de neșters asupra epocelor următoare. În numeroasele sale scrieri, în special în „Mărturisirile” sale, Augustin își deschide sufletul său cititorului, într-un mod atît de intim că îți dă impresia că este o cunoștință și un prieten. Născut în Numidia, el descrie anturajul, gîndurile și sentimentele sale din tinerețea sa. În aceste pagini, el face ca să rețrăiască evlavioasa sa mamă Monica, rugîndu-se și nădăjduind

pentru el, în timp ce în mîhnirea ei, ea îl vedea pe fiul ei crescînd într-o viață de păcat. Însă, încurajată de o vedenie și de sfaturile înțelepte ale lui Ambrozie, episcopul Milanului, ea crezuse cu fermitate că Augustin va fi într-o zi mîntuit. Tatăl tînărului, Augustin se preocupa mai cu seamă de programul său material și lumesc.

Deși căuta lumina, Augustin recunoștea el însuși că situația lui era disperată, legat fiind în plasa desfrîului. Un timp oarecare el a crezut că a găsit izbăvirea în manicheism, însă a recunoscut în curînd inconsecvența și slăbiciunea sa. Cu toate că a fost influențat de propovăduirea lui Ambrozie, el nu găsea totuși, pacea. La treizeci și doi de ani — învăța atunci retorica la Milano — el căzuse într-o adîncă disperare sufletească. Iată ce scria el : „Eu m-am aruncat la pămînt sub un smochin oarecare și am dat curs liber lacrimilor mele... Eu strigam în durerea mea : „Pînă cînd, pînă cînd ? Mîine și iar mîine ? De ce nu acum ? De ce să nu însemneze acum sfîrșitul vieții mele necurate ? Tot vorbind, eu vărsăm lacrimi amare de pocăință, cînd deodată am auzit vocea unui băiat sau a unei fetițe, nu știu sigur, care venea dintr-o casă învecinată și care repeta adeseori : „ia și citește, ia și citește”. Aceste cuvinte produsese în mine o schimbare imediată. Eu mă întrebai în mod serios dacă exista cumva vreun joc oarecare unde copiii cîntau aceste trei cuvinte, însă eu nu îmi aduc aminte să le fi auzit vreodată. Apoi luptînd împotriva lacrimilor mele, mă sculai, convins că eu am auzit o poruncă venită din cer ca să deschid cartea și să citesc de acolo primul capitol care îmi va cădea sub ochi. ...Eu am luat cartea, am deschis-o și am citit în liniște paragraful următor : „să trăim frumos... nu în chefuri și beții; nu în curvii și în fapte de rușine; nu în certuri și în pizmă, ci îmbrăcați-vă în Domnul Isus și nu purtați grijă de firea pămîntească pentruca să-i treziți poftete”. Eu nu am citit nimic mai mult și nici nu era necesar, căci odată ce am terminat fraza, mi-a dispărut orice urmă de îndoială, ca dinaintea unei lumini a siguranței, care s-a revărsat în inima mea.

Această pocăință a cauzat cea mai mare bucurie, însă nu uimire, mamei sale Monica, care muri în pace un an mai tîrziu, în timpul călătoriei sale de întoarcere din Africa. Augustin a fost botezat de către Ambrozie din Milano (387), și a devenit mai tîrziu episcop al Hipponei (azi Bone) în Africa de Nord (395).

O mare parte din viața sa, a fost caracterizată prin controverse necurmte. El a trăit în epoca, cînd imperiul roman de apus era pe cale de a dispărea. De fapt atunci cînd a murit, o armată de barbari asedia orașul Hippone. Căderea imperiului roman de apus

a fost ceea ce l-a determinat să scrie renumita carte „Cetatea lui Dumnezeu”. Titlul complet al acestei lucrări explică scopul : „cu toate că cea mai mare cetate din lume a căzut, cetatea lui Dumnezeu, rămîne pentru totdeauna”. Însă învățătura care decurge din punctul său de vedere asupra „Cetății lui Dumnezeu” a avut urmări dezastruoase asupra sufletelor, deoarece marele său renume, nu putea decît să intensifice efectele dăunătoare ale erorilor sale. Mai mult decît alții, el a enunțat învățătura că mîntuirea se poate căpăta numai prin biserică, prin mijlocirea tainelor bisericesti. A lua mîntuirea din mîinile Mîntuitorului și a o pune în mîinile oamenilor, a interpune între Mîntuitorul și păcătos un sistem conceput de om, nu este altceva decît o flagrantă contradicție cu decoperirea Evangheliei. Hristos a spus : „Veniți la Mine...”, astfel că nici un preot, nici o biserică nu are dreptul de a mijloci sau de a interveni.

În zelul său pentru unitatea bisericii și în dezgustul său pentru orice divergență de învățătură sau deosebire de formă, Augustin a pierdut din vedere unitatea vie spirituală, și care nu se poate nimici, a bisericii sau Trupul lui Hristos, care unește pe toți aceia care prin nașterea din nou, iau parte la viața din Dumnezeu. El nu a înțeles deci, că bisericile lui Dumnezeu pot ca să existe în mod practic pretutindeni și în toate timpurile; fiecare din ele menținîndu-și legătura directă cu Domnul prin Duhul Sfînt, rămînînd totuși în legătură unele cu altele, cu toată slăbiciunea omenească, gradul diferit de cunoștință, divergențele de interpretare a Scripturilor și practicile exterioare, †

Această manieră de a considera biserica organizație pămîntească, trebuia ca să ducă în mod inevitabil la căutarea de mijloace evidente și materiale pentru a păstra și chiar a impune unitatea exterioară a bisericii. În controversa lui cu donatiștii, el scria: „în mod evident este mai bine... ca oamenii să învețe să se închine lui Dumnezeu prin adevărul învățat, decît prin frica de pedeapsă sau prin durere. Dar dacă este adevărat că prima metodă face oamenii mai buni, nu trebuie ca să se neglijeze acestea din urmă. Căci mulți au găsit mai avantajos — noi am încercat acest lucru și îl mai încercăm încă și astăzi prin experiență — de a fi constrînși mai întîi prin teamă sau durere, pentru a putea apoi, să fim influențați de învățătură și de a traduce în fapte ceace am învățat prin cuvinte... Dacă oamenii călăuziți de dragoste sînt mai buni, cei pe care teama îi îndreaptă sînt mai numeroși. Căci cine poate să ne iubească vreodată mai mult decît Hristos, Acela care și-a dat viața Sa pentru noi ? Și totuși după ce a chemat pe Petru și pe ceilalți apostoli prin învățătura Sa, cînd este vorba

de Pavel, nu numai că l-a constrîns ca să asculte prin vocea Sa, dar l-a aruncat la pămînt prin puterea Sa. În afară de aceasta, pentru a-l face să suspine după lumina din inimă, acest om care se zbătea în întunericul necredinței, El l-a lovit cu orbire fizică. Pentru ce deci să nu întrebuițeze și biserica puterea, ca să aducă la ea pe fiii rătăciți ? ...Oare nu a spus Hristos : „Ieșiți la drumuri și la garduri și pe cei ce îi veți găsi siliți-i să intre, ca să mi se umple casa” ? Dacă deci puterea pe care biserica a primit-o dela Dumnezeu la timpul său — prin autoritatea religioasă și credința împăraților — este instrumentul care poate constrîngere ca să intre cei ce se găsesc la drumuri și la garduri — pentru ce aceștia s-ar plînge de a fi suferit această constrîngere ?”.

O astfel de învățătură sprijinită pe o astfel de autoritate, a încurajat și a îndreptățit metodele de persecuție ale Romei papale, care s-a asemănat în cruzime cu cele ale Romei păgîne. Astfel, acest om cu inima plină de dragoste și simpatie, rătăcindu-se, cu cele mai bune intenții față de principiile Scripturii, s-a găsit angajat într-un vast și nemilos sistem de persecuție.

PELAGHIE

Cu Pelaghie, Augustin a avut o lungă controversă. El era născut în Insulele britanice și a venit la Roma la începutul secolului al V-lea, cam la vîrsta de 30 de ani, și cu toate că a fost un simplu laic, în curînd a fost recunoscut ca scriitor priceput în a comenta Scripturile, și ca un om scrupulos și integru. Această mărturie a fost dată de Augustin, care mai tîrziu a devenit adversarul său doctrinal. Anumite rapoarte defavorabile, publicate apoi de Jerome, par a fi formulate mai degrabă în focul controversei decît sprijinite pe fapte reale. La Roma Pelaghie a întîlnit pe Celestin, care a devenit un zelos interpret al învățăturii sale. Pelaghie era un reformator. Lîncezeala și iubirea de lux a multor creștini de nume l-au întristat profund. El deveni un predicator energic al neprihănirii și a sfințirii practice.

Atașîndu-se în mod prea exclusiv de acest aspect al adevărului, el a început să exagereze rolul liberei voințe a omului și să subestimeze lucrarea harului divin. El învăța că oamenii nu participă la păcatul lui Adam, decît dacă urmează exemplul dat. Că Adam ar fi trebuit să moară chiar dacă el nu ar fi păcătuit. Că nu există păcatul original, căci fiecare om acționează după libera sa alegere. Datorită acestui fapt, orice ființă omenească

poate să atingă desăvârșirea deplină. Copiii, după părerea sa, vin pe lume fără păcat. Astfel, el ajunsese în conflict direct cu învățătura catolică. El învăța botezul copiilor mici, negînd că aceasta ar fi un mijloc pentru nașterea lui din nou. El socotea că botezul îl duce pe copil la o stare de har, care îi deschide împărăția lui Dumnezeu și îl pune într-o condiție care îi permite să obțină mîntuirea și viața, sfințirea și unirea cu Hristos.

Pentru a combate această învățătură, Augustin citi la Congregațiunea sa, extrasul unei lucrări a lui Ciprian scrisă cu 150 de ani mai înainte și declarînd că copiii mici sînt botezați pentru iertarea păcatelor. Augustin l-a rugat atunci stăruitor pe Pelaghie ca să se abțină dela o învățătură care diferea de doctrina și practica atît de fundamentală a bisericii. Pelaghienii nu întrebuițeau rugăciunea : „și ne iartă nouă păcatele”, el considerînd că nu este aplicabilă creștinilor, care nu aveau niciodată nevoie să păcătuiască. „Dacă noi păcătuim — gîndea Pelaghie — acest lucru este la libera noastră alegere. Această rugăciune ar fi deci expresia unei false umiliri”.

Conflictul cu privire la învățăturile lui Pelaghie și Celestin, a luat o mare amploare și a absorbit o parte considerabilă din timpul și din puterile lui Augustin, care a scris foarte mult asupra acestui subiect. S-au ținut sinoade, cei din răsărit l-au declarat nevinovat pe Pelaghie ; cei din apus l-au condamnat pe temeul influenței lui Augustin în bisericele latine. Acestea din urmă acceptaseră o învățătură dogmatică mai precisă în ceea ce privește legătura între voia lui Dumnezeu și voia omului; lucru pe care nu l-au făcut bisericele din răsărit. S-a făcut apel la papă Inocențiu din Roma, care fu foarte fericit de a-și putea astfel afirma autoritatea sa. El a excomunicat pe Pelaghie, și pe adepții săi, însă Zosim urmașul său a revenit asupra acestei hotărîri. Reuniți la Cartagina, episcopii din apus au izbutit ca să cîștige sprijinul puterii civile și Pelaghie ca și toți adepții lui, au fost izgoniți și și-au văzut confiscate bunurile lor. Papa Zosim și-a schimbat apoi și el părerea sa și l-a condamnat și el pe Pelaghie. Optsprezece episcopi italieni au refuzat ca să se supună decretului imperial. Unul din ei, Iulian, episcop al Eclanumului, în disputa lui cu Augustin, a dat dovadă de o adevărată înțelepciune și de o moderație neobișnuită. El a demonstrat că întrebuițarea forței și schimbarea părerii unui papă nu erau armele potrivite pentru a tranșa o problemă de doctrină.

Pelaghie învăța multe lucruri adevărate și folositoare. Totuși învățătura caracteristică a pelaghismului este contrară nu numai Scripturilor dar și faptelor firii omenești» Oamenii sînt conștienți despre natura lor decăzută și coruptă, despre faptul că sînt supuși

păcatului și faptele demonstrează această stare de lucruri. În adevăr noi luăm parte la viața și natura păcătoasă a unui om, primul Adam, și am căzut în moarte așa ca el, însă se dă posibilitate la întreaga omenire de a avea pîrtășie vie cu Domnul Isus Hristos, al doilea Adam, care a deschis calea mîntuirii pentru orice om. Deci păcătosul poate prin libera lui alegere, prin credință ca să aibă parte de viața veșnică și să fie pîrtăș al naturii divine.

În rezumat, în cursul primelor trei secole ale istoriei, biserica a dat dovadă că nici o putere pămîntească nu a putut ca să o zdrobească. Atacurile din afară nu au putut ca să o învingă. Ea a adus la pocăință pe martorii suferințelor sale, și chiar pe cei care o persecutau, în loc să scadă, dimpotrivă ea a crescut foarte repede. Perioada următoare de aproximativ două secole, a arătat că unirea bisericii cu statul, chiar atunci cînd biserica deținea puterea celui mai mare imperiu, ea nu poate salva statul dela nimicire. Căci părăsind locul indicat prin numele ei de „Eclesia” care însemnează chemată afară din lume pentru Hristos, ea pierde puterea care decurge pentru ea din Donnul, schimbînd-o pentru o autoritate pămîntească, dar care îi este fatală.

ÎNVĂȚĂTURI FALSE

Biserica lui Hristos a suferit nu numai prin violența persecuțiilor și a amăgirii pentru puterea vremelnică, ci și prin atacurile învățăturilor greșite. Dela veacul al treilea pînă la veacul al cincilea, s-au văzut afirmîndu-se patru forme de erezii, de un caracter atît de fundamental încît efectele lor se mai fac simțite și astăzi în biserică și în lume.

a) *Manicheismul* pornește dela învățătura Scripturii ca și dela mărturia naturii : Dumnezeu este Creatorul tuturor lucrurilor. Biblia se deschide prin aceste cuvinte: „La început Dumnezeu a creat cerurile și pămîntul”. (Genesa 1, 1). Ea arată apoi pe om ca fiind coroana creațiunii, spunînd : „Dumnezeu a creat pe om după chipul Său” (Genesa 1.27). Apoi trecînd în revistă tot cecece El a făcut, Dumnezeu a văzut că „toate erau foarte bune” (Gen. 1.31). Dar manicheismul atribuie lucrurile văzute și materiale, lucrării unei puteri rele și întunecate, nelăsînd adevăratului Dumnezeu decît ce este duhovnicesc. El s-a legat de asemenea de rădăcinile descoperirii divine, în care creațiunea, căderea și răscurpărarea formează pîrți esențiale și indivizibile. Din aceste vederi eronate, decurg pe de o parte excesele ascetismului, care tratează trupul

ca fiind cu desăvârșire rău ; pe de altă parte multe practici și învățături false încurajate pe principiul fals că trupul trebuie considerat numai ca avînd atribuții pur animalice, au intenția de a pierde din vedere originea total dumnezeiască a omului și prin aceasta de a nu exista posibilitatea de răscumpărare a omului, și restabilirea după chipul Fiului lui Dumnezeu.

b) Cea mai glorioasă descoperire către care se îndreaptă toată Scriptura, este că Isus Hristos este Dumnezeu, care s-a arătat în trup, a devenit om ca să ni se se descopere nouă și că prin jertfa Lui dela cruce, El a împlinit lucrarea de ispășire pentru păcatul lumii. Negînd divinitatea lui Hristos și declarînd că El este o ființă creată — primul și cel mai mare dintre toți— „arianismul”, pune o distanță nemărginită între Dumnezeu și om. El ne împiedică de a cunoaște pe acest Dumnezeu ca Mîntuitorul nostru, și ne părăsește în vaga sperență de a ajunge prin îmbunătățirea caracterului nostru la ceva mai superior, decît ceea ce noi am experimentat în prezent.

c) în contradicție cu Sfînta Scriptură „pelagianismul” neagă că omenirea ia parte la căderea lui Adam. El afirmă că păcatul lui Adam nu îl privește decît pe el singur și legăturile sale cu Dumnezeu. Că orice om născut în această lume este din naștere fără păcat. Această învățatură slăbește în om noțiunea că are nevoie de un mîntuitor. Ea împiedică de a ajunge la adevărata cunoaștere a lui însuși și îl încurajează de a deveni cel puțin în parte, autorul propriei sale mîntuirii. în Scriptură, partea pe care noi o luăm la cădere este în mod intim, legată de partea pe care noi o avem cu privire la opera de răscumpărare a lui Hristos, al doilea Adam. Dacă Biblia insistă asupra răspunderii individuale și asupra liberului arbitru, acest lucru nu înseamnă excluderea suveranității lui Dumnezeu și a solidarității rasiale a omului, ci mai degrabă înseamnă că toți oamenii sînt incluși în aceeași condamnare și de asemenea în aceeași mîntuire.

d) *Sacerdotalismul (preoția)*, declară că numai singură biserica poate transmite mîntuirea prin mijlocul tainelor bisericești date de către preoți. La această epocă termenul de „biserică” era aplicat numai singur bisericii romano-catolice. Cu toate acestea, această învățatură, care a devenit proprie, a fost și este încă proclamată de multe sisteme religioase mici sau mari. Ori, nimic nu este mai lămurit și mai des învățat de către Domnul și apostolii Săi decît că mîntuirea păcătosului este acordată în mod gratuit prin credința în Fiul lui Dumnezeu, în moartea Sa ispășitoare și în învierea Sa. O biserică sau o grupare care pretinde de a monopoliza mîntuirea, oameni care își arogă dreptul de a introduce suflete în împărăția

lui Dumnezeu, sau care le exclud, taine bisericești sau ritualuri considerate ca indispensabile pentru mîntuire, toate acestea constituie o tiranie, sursă de suferință nemaiauzită pentru omenire, care întunecă calea și astfel sufletul nu poate înainta pe calea mîntuirii, deschisă numai de Hristos, pentru toți cei ce cred în El.

3. PUSTNICI ȘI ORDINE CĂLUGĂREȘTI

Declinul spiritual al bisericilor, nestatornicia la modelul Noului Testament, starea lumească crescîndă, supunerea la un sistem omenesc și tolerarea păcatului, au provocat după cum am văzut eforturi pentru a le reforma, sau de a întemeia alte biserici noi. Mișcările „montaniste” și „donatiste”, dovedesc acest lucru. Pe de altă parte unii căutători de sfințenie și de părtășie cu Dumnezeu, s-au hotărît să se retragă departe de orice contact cu oamenii.

Starea lumii, pe atunci devastată de barbari, și cea a bisericii îndepărtate dela propria ei mărturie aci pe pămînt, au adus pe acești creștini la pierderea nădejzii, fie într-o legătură zilnică cu Dumnezeu, fie într-o legătură reală cu credincioșii din biserică. Ei au început să se retragă deci în locuri pustii, pentru a trăi ca pustnici, gîndind că acolo, eliberați de distracții și ispitele vieții de fiecare zi, vor putea în contemplare ca să capete această viziune și această cunoștință de Dumnezeu, după care suspina sufletele lor. Influențați de învățatura de atunci — că răul se asociază materiei — ei se bizuiau pe o mare cumpătare și pe practici ascetice pentru a-și supune trupul, care, după ei, era în mod real un obstacol în viața spirituală.

Antoniu

în veacul al IV-lea Antoniu deveni celebru în Egipt, prin viața sa de pustnic. Mulți doritori de a-l egala în evlavie se stabiliră în apropierea lui și imitară felul lui de viață atît de bine, încît el se lasă convins de a le fixa o regulă de viață. Numărul pustnicilor crescuseră repede, și mulți dintre ei uzară de o extremă severitate față de ei înșiși. Simion Stîlplnicul a devenit un nume cunoscut prin faptul că a petrecut ani din viața sa pe un stîlp. în curînd apărură o nouă instituție. în prima parte a veacului al IV-lea, Pahomie, din Egiptul de Sus, a întemeiat o mînăstire, unde pustnicii s-au

strâns pentru ca să trăiască acolo în colectivitate. Fiind răspândite atât în sînul bisericilor de răsărit cît și în celor de apus, aceste comunități au devenit un element important în viața popoarelor creștinate.

Către începutul secolului al VI-lea, Benedict de Nursia în Italia, a dat un mare impuls acestor mișcări și regula sa de viață călugărească a avut mai mult succes decît oricare alta. Viața călugărilor se baza mai puțin pe acte de austeritate personală și mai mult pe îndeplinirea anumitor ceremonii religioase, și pe îndeplinirea unor activități necesare oamenilor, în special în domeniul agriculturii. În timpul celui de al VII-lea și al VIII-lea secol, călugării benedictini contribuiau în mod larg la creștinarea națiunilor teutonice. În Irlanda, de asemenea mînăstirile și coloniile din Columban au pregătit și au trimis din insula lui Iona și din Scoția, misionari devotați în nordul și centrul Europei.

Cum papii din Roma, dominau tot mai mult biserica și se ocupau peste tot cu luptele și intrigile, ca să obțină puterea vremelnică, sistemul mînăstirilor atrăgea la el mulți oameni cu adevărat duhovnicești care suspinau după Dumnezeu și după sfințenie. Totuși o mînăstire diferă foarte mult de o biserică în sensul pe care îl dă Noul Testament. Cei care s-au văzut siliți ca să fugă de starea lumească care era în biserica catolică, nu au găsit în mînăstire ceea ce o biserică creștină le-ar fi dat. Ei se găseau acolo* legați de anumite reguli ale unui ordin călugăresc, în loc să fie îndrumați de libera lucrare a Duhului Sfînt.

Diversele ordine călugărești care au apărut, s-au desfășurat în aceleași vederi. După ce au început prin sărăcie și prin cele mai severe renunțări, ele au devenit bogate și puternice, au slăbit disciplina și s-au complăcut în comoditate și în stare lumească. Uneori se mai producea și cîte o reacție. Vreunul forma cîte un ordin nou, preconizând absoluta umilire a cărnii; însă aceleași fapte se repetară. Printre reformatori cităm pe Bernard din Cluny, la începutul secolului al VI-lea și Ștefan Harding din Cîteaux în secolul al XI-lea. În această mînăstire cisterciană din Cîteaux, Bernard, mai tîrziu abate de Clairvaux, și-a petrecut o parte din tinerețea sa. El sfîrși prin a depăși în influență pe împărați și pe papi, însă cîteva din cîntările pe care el le-a compus constituie una din cele mai durabile și fericite amintiri despre el.

Tot astfel, un număr de femei, s-au retras și ele de asemenea din lume în mînăstiri de maici. Aceste case religioase fie pentru bărbați, fie pentru femei, au fost — în timpurile acestea întunecate ale Evului mediu — sanctuare pentru cei slabi și centru de erudiție în sînul barbariei dominante. Aici se copiau, se traduceau și

se citeau Scripturile. Însă lenevia și duhul de opresiune domnea de asemenea și aici, și ordinele religioase deveniră în mîinile papilor mijloace eficiente pentru a persecuta pe toți aceia care se străduiau ca să reclădească bisericile lui Dumnezeu pe temelii lor originale.

Bisericile, depărtîndu-se din ce în ce mai mult de modelul trasat în Noul Testament, și deosebindu-se în final așa de mult, încît abia se mai puteau recunoaște ca biserici creștine, se părea că nimic nu putea să mai oprească ruina lor. Străduințele întreprinse pentru a le salva dela neînțelegerile și dela ereziile lor prin sistemul episcopal și clerical, nu numai că a eșuat ci a adus cu sine altele mai rele în urma acestor străduințe. Speranța că bisericile persecutate vor profita unindu-se cu statul s-a dovedit a fi o amăgire. Unindu-se cu lumea, ordinele călugărești pierdură toată capacitatea lor de a oferi bisericilor slăbite adăpost (refugiu) pentru sufletele evlavioase. Și totuși de-alungul acestei întregi epoci, un element sigur de reînnoire nu a lipsit niciodată; prezența Scripturilor în lume constituind instrumentul Duhului Sfînt, care operează cu putere în inimile oamenilor, pentru a înlătura învățăturile greșite și de a readuce sufletele la adevărul divin. Pentru aceasta au existat întotdeauna grupuri de adevărate biserici care s-au atașat de Scriptură, ca fiind călăuză credinței lor, și de învățătura ei ca model pentru umblarea individuală și pentru rînduiala în biserică. Cu toate că erau ascunse și disprețuite, aceste grupări exercitară o influență urmată de roade.

4. MISIUNILE (300 — 350)

Cu toate aceste vremuri tulburi, activitatea misionară departe de a înceta, ea a fost continuată cu zel și devotament. De fapt pînă în secolul al XI-lea, cînd cruciadele au suscit entuziasmul națiunilor catolice, a existat o mărturie constantă care a cîștigat în mod treptat pe cuceritorii barbari și a dus cunoștința despre Hristos pînă în țările îndepărtate de unde veniseră ei. Misionarii nestorienii s-au dus chiar pînă în China și în Siberia și au întemeiat biserici dela Samarcand pînă la Ceylon. Grecii din Constantinopol traversară Bulgaria și pătrunseră pînă în cîmpiile întinse ale Europei de răsărit, în timp ce trimiși ai bisericilor britanice și catolice evanghelizau națiunile păgîne ale nordului și centrului Europei, în Africa de Nord și în Asia occidentală, creștinii erau mai numeroși decît astăzi.

Totuși erorile dominante (care dominau) ale bisericilor recunoscute avură repercusiuni asupra lucrării misionare. Nu era numai ca în vremea apostolilor simpla propovăduire a lui Hristos și întemeierea de biserici. Adevărul era vestit într-o oarecare măsură, însă se insista de asemenea asupra respectării practicilor rituale și legale. Apoi, când împărații au mărturisit creștinismul, datorită lor erau constrânși în virtutea principiului unirii bisericii cu statul, de a se converti în masă și de a trece într-un fel cu totul exterior la noua religie națională. Nu se mai întemeiau în diferitele țări, ca în vremea apostolilor, biserici independente de orice organizație centrală care să mențină legătura directă cu Domnul, ci toate trebuiau ca să se alăture la una sau la alta din marile organizații centralizate dela Roma, Constantinopole sau din altă parte. Ceeace este valabil în mare, este deasemenea valabil și în mic. Efectele dăunătoare ale acestui sistem sînt vizibile peste tot. În loc de a aduce pe păcătoși la Hristos, dîndu-li-se Biblia ca ghid, ei sînt făcuți membri ai vreunei denominațiune străine, indicîndu-li-se o misiune specială ca sursă de lumină și putere. Se împiedică astfel dezvoltarea darurilor Duhului Sfînt în suflete și se întîrzie propagarea Evangheliei în țară.

Totuși o formă de lucrare misionară mai curată decît cea dela Roma s-a întîns din Irlanda prin Scoția în nordul și centrul Europei. Irlanda a cunoscut mai întîi Evanghelia în secolul al III-lea și al IV-lea prin negustori și soldați. În secolul al VI-lea țara era creștinată și se crease o activitate misionară atît de intensă, încît misionarii ei erau la lucru dela țărmul Mării Nordului și al Mării Baltice pînă la acela al lacului Constanța.

Călugării irlandezi, dorind ca să se retragă din lume s-au stabilit în unele insule situate între Irlanda și Scoția. Iona sau Insula Sfinților, unde s-a stabilit Colomban a fost un centru de unde misionarii se duceau în Scoția. Călugării irlandezi și scoțieni propovăduiau în Anglia și printre păgînii de pe continent.

Ei aveau ca metodă de a vizita o țară și de a întemeia acolo, dacă era posibil, un sat misionar. Ei ridicau în centru o modestă biserică de lemn, în jurul căreia se grupau săli de școală și chilii pentru călugări — aceștia fiind totodată constructori, predicatori și învățători. Dacă era cazul, se clădea în jurul acestui dintîi cerc, locuințe pentru cei care studiau și pentru familiile lor, care puțin cîte puțin veneau să îngroașe rîndurile comunității. Satul era împrejmuit cu un zid, însă foarte adeseori el se întindea mai încolo de primele limite. Grupuri de doisprezece călugări, fiecare sub îndrumarea unui abate, mergeau ca să deschidă noi cîmpuri pentru Evanghelie. Alții rămîneau ca învățători ai școlii și de îndată ce

și-au însușit în mod îndestulător limba țării, ei traduceau și copiau porțiuni din Scriptură ca și cîntări pe care le învățau cu elevii lor. Acești călugări erau liberi de a se căsători sau nu. Mulți au rămas celibatari pentru a se putea mai bine consacra lucrării lor. Cînd aveau cîțiva convertiți, misionarii îi grupau pe cei mai capabili dintre cei tineri, îi inițiau în oarecare lucru manual, îi învățau limbile și le explicau Biblia. Ei îi formau în așa fel pentru ca ei să poată într-o zi evangheliza pe concetățenii lor. Botezurile erau amîinate pînă cînd neofiii erau îndeajuns instruiți și dădeau dovadă de realitatea credinței lor. Călugării evitau de a ataca credințele acestor popoare, socotind mai profitabil de a-i învăța adevărul, decît a le expune erorile lor. Ei acceptau Sfintele Scripturi ca izvor de credință și de viață și propovăduiau mîntuirea prin credință. Ei nu se ocupau deloc de politică și nu căutau sprijinul statului. Cu toate că această lucrare a fost marcată prin anumite trăsături străine de învățătura Noului Testament și de exemplul apostolilor, ea a rămas totuși independentă de Roma și în anumite puncte de vedere importante deosebită de sistemul romano-catolic.

În anul 596, Augustin, apostol al Mării Britanii, și patruzeci de călugări benedictini, trimiși de către papa Grigore I-ul debarcară în comitatul Kent și începură printre păgînii din Anglia o lucrare care trebuia să aducă roade abundente. În curînd s-a iscat un conflict între cele două forme de activitate misionară care erau la lucru în țară, cea veche fiind britanică și cea nouă romană. Papa l-a numit pe Augustin arhiepiscop de Canterbury, acordîndu-i astfel supremația asupra tuturor episcopilor britanici ai țării. Un element național veni să agraveze lupta între cele două misiuni, britanicii, celții și galezii opunîndu-se anglo-saxonilor.

Biserica din Roma insista pentruca forma sa de guvernare eclesiastică să fie singura autoritate în țară. Însă ordinul britanic continuă rezistența sa pînă în secolul al XIII-lea cînd ultimele sale rămășițe au fost absorbite de către mișcarea „Lollarzilor”*

Pe continent lucrarea întinsă și puternică a misionarilor irlandezi și scoțieni a fost atacată de sistemul romano-catolic sub energica îndrumare a benedictului englez Bonifaciu, care a avut ca tactică de a forța pe misionarii britanici să se supună, cel puțin în mod exterior, Romei sub amenințarea de a fi nimiciți. Pentru a-și duce la îndeplinire planul său, el căpătă ajutorul statului sub îndrumarea Romei. Bonifaciu a fost omorît de „frizoni”. Sistemul pe care îl instaurase a distrus treptat primele misiuni. Totuși influența lor a întărit pe mulți din mișcările de reformă care au urmat.

Către anul 830 a apărut o armonie a celor patru Evanghelii numită „Heliand” (Mîntuitorul). Era un poem prin aliterațiune scris în vechea limbă saxonă și provenind fără îndoială dela cercurile misiunii britanice de pe continent. El conține povestirea evanghelică sub o formă specială, corespunzătoare poporului pentru care a fost scrisă. Lucru remarcabil, el nu cuprinde nici o mențiune despre adorarea „Fecioarei” și a sfinților și se distinge prin absența aproape totală a învățaturii caracteristice Romei la acea epocă.

5. UN REFORMATOR : PRISCILIAN

În veacul al IV-lea apărură un reformator a cărui lucrare a afectat vaste cercuri în Spania. Ea s-a întins în Lusitania (Portugalia) și Aquitania (Franța) și apoi chiar pînă la Roma.

Priscilian era un spaniol bogat și influent, un om remarcabil prin erudiția sa și prin elocvența sa. Ca mulți care aparțineau clasei sale sociale, el a părăsit religia păgînă. Totuși el nu era atras spre creștinism și prefera literatura clasică în locul Scripturilor. El își hrănea sufletul său cu filosofii dominante, neoplatonismul și manicheismul. El însă s-a întors într-o zi la Hristos, a fost botezat și a început o viață nouă de consacrare față de Dumnezeu și despărțire de lume. El deveni un cercetător entusiast al Scripturilor și trăi ca un ascet, nădăjduind la o părăsire mai strînsă cu Hristos și făcînd din trupul său un templu mai vrednic de Duhul Sfînt. Cu toate că era laic, el propovăduia și învăța cu rîvnă. El organiza întîlniri și adunări în scopul de a face din religiune o realitate care transformă caracterul. Un număr considerabil de persoane, mai ales din clasa intelectuală se uniră într-o mișcare. Priscilian a fost ales episcop de Avila. Însă nu a întîrziat de a se lovi de dușmănia unei părți din clerul spaniol. Episcopul Hydatius, mitropolit al Lusitaniei se puse în fruntea opoziției, și la un sinod, ținut la 380 în Sargasa, el l-a acuzat de erezie manicheistă și gnostică. Afacerea nu a avut la început succes, însă necesitățile politice îl determină pe împăratul Maxim, care asasinase pe Grațian și luase cu forța locul său, ca să caute ajutorul clerului spaniol. Atunci, la un sinod ținut la Bordeaux (384) episcopul Ithaque, om cu o reputație rea, a învinuit pe Priscilian și pe priscilienii de vrăjitorie și imoralitate. Acuzății au fost duși la Treves, condamnați de biserică și dați în mîinile puterii civile pentru a fi executați (385). Eminentii episcopi Mar-

tin de Tours și Ambrozie din Milano, au protestat în zadar împotriva acestui proces. Priscilian și alții șase, au fost decapitați, între alții și o femeie distinsă numită Euchrotia, văduvă unui poet și orator binecunoscut. Aceasta a fost pentru prima dată cînd creștinii au fost dați la moarte de către biserică, însă „vai” ! mi și ultima.

Cazuri asemănătoare deveniră frecvente. Martin și Ambrozie refuzară apoi de a mai avea vreo legătură cu Hydatius și cu ceilalți episcopi răspunzători de această crimă. Cînd împăratul Maxim, căzu, cruzile torturi și uciderea acestor nobili credincioși a fost povestită cu groază și Ithaque a fost destituit. Trupurile lui Priscilian și ale tovarășilor lui, au fost readuse în Spania și au fost cinstiți ca martiri. Totuși un sinod ținut la Treves a aprobat aceste execuții, dîndu-li-se astfel aprobare oficială din partea bisericii* romano-catolice. Confirmarea a fost făcută cu 176 ani mai tîrziu în sinodul din Bragat, astfel că biserica dominantă, nu numai că persecuta pe priscilienii, dar a mai transmis încă în istorie declarația că Priscilian și adepții săi au fost pedepsiți din cauza vederilor lor manicheiste și gnostice și pentru viețile lor necurate. De secole această judecată mincinoasă continuă ca să fie în general acceptată.

Cu toate că Priscilian a scris mult, se credea că nu a rămas nimic din scrierile sale, atît de cu grijă se pare că au fost nimicite, însă în 1886 George Schepss, descoperi în biblioteca universității din Wiirzburg, unsprezece lucrări ale lui Priscilian pe care el le descrie, ca fiind cuprinse într-un prețios manuscris, cu caractere unciale. Scris într-o latină veche, este unul din cele mi vechi manuscrise cunoscute în această limbă. El se compune din unsprezece tratate (unele părți lipsesc) din care primele patru cuprind detaliile procesului și celelalte șapte învățătura lui Priscilian. Citirea acestor tratate scrise chiar de Priscilian însuși, demonstrează că raportul transmis posterității era absolut fals și că era un om cu un caracter evlavios și curat în învățătura sa, un reformator energic și în sfîrșit că adepții săi, bărbați și femei, erau adevărați ucenici ai lui Hristos. Autoritățile eclesiastice nu se mărginesc numai ca să extermine pe acești creștini, ca să-i exileze și să le confişte averile lor, dar ele calomniază încă fără încetare memoria lor.

Stilul literar al lui Priscilian este viu și atrăgător. El citează în mod constant Sfînta Scriptură în sprijinul a ceea ce expune și dă dovadă de o cunoaștere adîncă în ansamblu a Vechiului și Noului Testament, cu toate acestea el menține dreptul creștinului de a citi și altă literatură și s-a profitat de acest lucru ca să fie acuzat de a voi să includă cărțile apocrifice în canonul Scripturilor, ceea ce

el nu a făcut. El justifică poziția sa și pe cea a prietenilor săi în ceea ce privește studiile biblice la care participau laici și chiar femei. El explică de asemenea opoziția lor de a lua Sfânta Cină împreună cu persoane ușurate și lumești. Pentru el discuțiile teologice ale bisericii aveau puțină valoare, căci el cunoștea Darul lui Dumnezeu și îl primise cu o credință vie. El refuza ca să discute asupra Trinității. El se mulțumea de a ști că în Hristos i s-a descoperit singurul și adevăratul Dumnezeu prin Duhul Sfânt. El învăța că scopul răscumpărării este de a ne întoarce la Dumnezeu, că este necesar deci de a ne îndepărta în mod energic de lume pentru a evita tot ceea ce ar împiedica părtășia noastră cu El. Această mîntuire nu este un eveniment magic, îndeplinit prin oarecare taine bisericești, ci numai un act spiritual. Biserica în adevăr stabilește o mărturisire de credință, botează și transmite oamenilor poruncile sau Cuvîntul lui Dumnezeu, totuși fiecare trebuie să hotărască pentru sine însuși și să creadă în mod personal. Dacă părtășia cu Hristos este întreruptă, atunci fiecare trebuie să o restabilească personal prin pocăință. Nu există nici un oficiu sau o autoritate specială pentru har, laicii avînd tot așa Duhul Sfânt ca și clerul.

Priscilian expune în mod detaliat pericolul și falsitatea manicheismului. Învățătura sa, extrasă direct din Sfintele Scripturi este direct opusă manicheismului. El nu privește ascetismul ca un lucru capital în sine, ci ca un mijloc de a ajunge la o părtășie mai absolută a întregii ființe cu Dumnezeu, cu Hristos, părtășie la care trupul nu poate fi exclus, deoarece el este locuința Duhului Sfânt. Această părtășie este odihna în Hristos, experiența dragostei divine, călăuzirea de sus și binecuvîntarea netrecătoare. Credința în Dumnezeu care s-a descoperit, este un act personal care învâluie întreaga ființă într-o dependență absolută față de Dumnezeu pentru viață și pentru toate împrejurările. Această credință aduce după sine dorința și hotărîrea de a i te preda Lui în întregime. Faptele morale urmează ca ceva natural, căci primind viață nouă, credinciosul a primit în el însuși ceea ce este chiar esența moralității. Sfînta Scriptură nu este numai un adevăr istoric, ea este de asemenea și un mijloc de har. Sufletul omenească se hrănește din ea și fiecare parte a ei include în ea o descoperire, o învățătură și o îndrumare pentru viața de zi cu zi. Pentru a pricepe semnificația și conținutul Scripturii, nu este nevoie de studii de specialitate, ci de credință. Priscilian scoate în evidență înțelesul mesianic și caracteristic al Vechiului Testament și progresul istoric realizat de Noul Testament, nu numai din punct

de vedere al cunoștinței, ci pentru a demonstra că toți sfinții sînt chemați la o sfințire deplină.

O astfel de învățătură trebuia în mod obligatoriu ca să provoace un conflict cu biserica din Roma, mai ales cu cercurile reprezentate de către un episcop tot atît de viclean și politic ca Hydatius. În viața unui simplu credincios, clerul descoperă ceva care condamnă poziția lor specială. Puterea „succesiunii apostolice” și oficiul preoțesc a fost zguduit de o învățătură care insistă asupra sfințeniei, asupra unei reînnoiri a vieții fără întrerupere prin Duhul Sfânt și asupra comuniunii cu Dumnezeu. Deosebirea arbitrară între cler și laici era ruptă din momentul cînd puterea magică a tainelor bisericești făcea loc unei dobîndiri vii a mîntuirii prin credință.

Spărtura era ireparabilă prin faptul că ea era datorată a două puncte de vedere distincte privind biserica. Aici nu era vorba numai de a suprima întrunirile secrete sau de a rezista vreunui ordin călugăresc oarecare și care s-a organizat în afara bisericii, ci era vorba de o diferență absolută de principiu. Tactica lui Hydatius era de a întări puterea episcopului metropolitan în calitatea sa de reprezentant al Sfîntului Scaun din Roma, în scopul de a stabili „organizația centralizată romano-catolică”, încă nepopulară în Spania, unde ea nu era încă acceptată de episcopi cu mai puțină importanță. Cercurile cu care era în legătură Priscilian erau în principiu diametral opuse acestui sistem. Cunoașterea Scripturilor, pe care ei le adoptaseră ca regulă de viață, i-a dus acolo ca să preconizeze independența fiecărei comunități, ceea ce de altfel ei o practicau deja.

După moartea lui Priscilian și a tovarășilor săi, grupările care împărtășeau credința lor crescuseră repede. Cu toate că Martin de Tours a izbutit ca să micșoreze primul val de persecuții care a urmat în urma tragicului eveniment, el a continuat în mod neîndurător încă multă vreme. Totuși două secole mai tîrziu adunările au fost definitiv oprite (adunările așăzîc nu au fost oprite).